

Energiearmoede

Energiearmoede staat - zeker sinds de explosieve ontwikkeling van de energieprijzen - prominent op de agenda. Energiearmoede is een complex, multidimensionaal fenomeen, dat moeilijk is te vangen in één indicator. Er bestaat (internationaal) dan ook geen eenduidige algemeen geaccepteerde definitie. Om recht te doen aan deze veelzijdigheid ontwikkelde TNO in een recente studie meerdere indicatoren voor het meten van energiearmoede. Daarin komen terug: 1) de betaalbaarheid van energie 2) de energetische kwaliteit van het huis 3) de keuze en mogelijkheid hebben om mee te kunnen doen aan de energietransitie. Energiearmoede manifesteert zich dus in de overlap tussen de fysieke staat van de woningen, de energieprijs, het sociaaleconomische domein van de bewoner(s) en beïnvloedt ook hun gedrag en gezondheid (financiële problemen leiden bijv. vaak tot chronische stress waardoor mensen minder goed kunnen nadenken) en gezondheid. In combinatie met eerder genoemde indicator verduurzaming van de woningvoorraad geeft de indicator energiearmoede een beeld van het effect van niet duurzame woningen en hoge energieprijzen op verschillende inkomenslagen van de samenleving. Daarnaast kan dit groeiend aantal huishoudens ook niet mee in de energietransitie, terwijl hier juist wel haast mee gemaakt moet worden en de voordelen voor deze huishoudens meervoudig zijn¹.

Energiearmoede in de MRA

Volgens het rapport van TNO uit september 2021 (dus nog voor de explosieve ontwikkeling van de energieprijzen) leeft in Nederland ongeveer 550.000 huishoudens – zo'n zeven procent van het totaal – in energiearmoede. Deze huishoudens hebben hoge energiekosten, wonen meestal in een huis dat niet goed is geïsoleerd en hebben veelal een laag inkomen. Daarmee is het aantal energiearme huishoudens in Nederland ongeveer de helft van het aantal inkomensarme huishoudens. Binnen de groep van energiearme huishoudens hebben ongeveer 250.000 huishoudens én een relatief laag inkomen én een woning met lage energiekwaliteit én hoge energiekosten. Bij naar schatting 140.000 huishoudens is sprake van verborgen energiearmoede; dit zijn mensen die vanwege financiële problemen minder energie gebruiken dan ze zouden willen. Door de enorme stijging van de energieprijzen sinds medio 2021, vormen deze aantallen ongetwijfeld een onderschatting van de actuele situatie. Zo blijkt uit cijfers van het CBS dat de variabele tarieven voor gas sinds 2019 zijn gestegen met meer dan 305%² onder andere door de oorlog in Oekraïne.

Uit analyses blijkt dat eenpersoonshuishoudens en met name eenoudergezinnen sterk zijn oververtegenwoordigd in de groep energiearme huishoudens. 17 tot-22% van de energiearme huishoudens bestaat uit eenoudergezinnen, terwijl zij slechts 5% van alle huishoudens in Nederland vormen. Opvallend is verder dat ongeveer 75% van de energiearme huishoudens in een corporatiewoning woont. De overige 25% is ongeveer gelijk verdeeld over de groep particuliere huiseigenaren en particuliere huurders. Verder laten de cijfers van TNO zien dat energiearmoede relatief het meest voorkomt in woningen die gebouwd zijn tussen 1950 en 1975 (ongeveer 50% van de energiearme huishoudens heeft zo'n woning, tegenover 30% gemiddeld in Nederland). In woningen die na 1990 zijn gebouwd zien we juist minder energiearmoede (minder dan 10% van de energiearme huishoudens woont in een dergelijke woning). Tenslotte laten deze cijfers zien we dat energiearmoede zich concentreert in tussenwoningen, hoekwoningen of een twee-onder-een kap woningen (80-90%

¹ [Straver et al., White Paper Energiearmoede, 2020.](#)

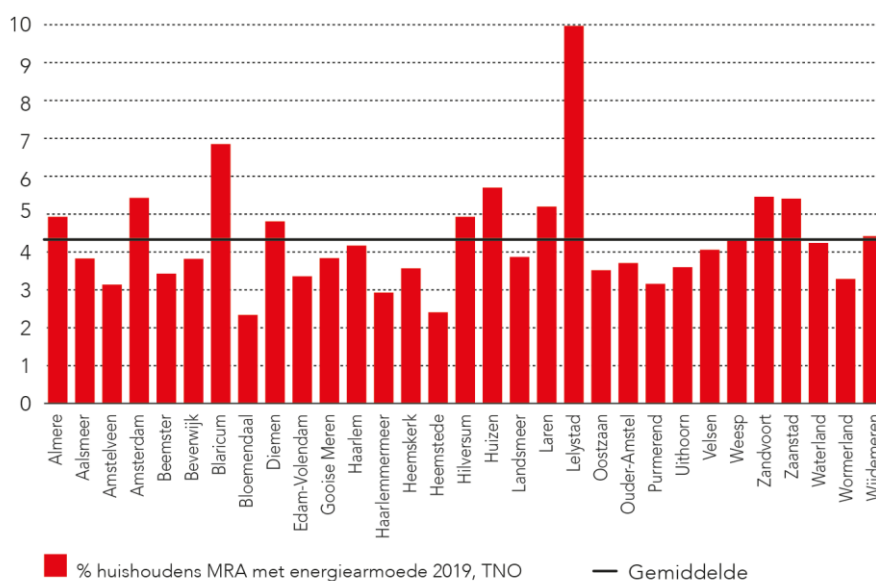
² [CBS, Gemiddelde energietarieven voor consumenten, 2022.](#)

van de energiearme huishoudens woont daarin) en dus niet in galerij-, portiek-, beneden- en bovenwoningen³.

In de MRA had 4,3% van de huishoudens in 2019 te maken met energiearmoede. Dit aandeel is dus lager dan het landelijke gemiddelde van 7% uit het rapport van TNO van 2021. Gegeven de stijging van de energieprijzen na 2019 is het vergelijken van beide cijfers met elkaar echter riskant. De enorme inflatie en afname in koopkracht zorgt er immers voor dat het probleem van energiearmoede naar verwachting veel groter is geworden dan nu wordt weerspiegeld in de data.

In figuur 1 is per gemeente te zien wat het percentage huishoudens met energiearmoede is.

Figuur 1 - percentage huishoudens met energiearmoede in de MRA in 2019, TNO.

Tot de uitschieters behoren Lelystad, Blaricum en Huizen. Gemeente Lelystad heeft relatief gezien een groot aantal huishoudens met een laag inkomen in combinatie met hoge energiekosten of een huis met een relatief lage energie kwaliteit. Blaricum en Huizen hebben ook hoge percentages energiearmoede maar dat is waarschijnlijk te verklaren door de hoeveelheid gepensioneerden in deze gemeenten. Een belangrijk aandachtspunt bij bovenstaande cijfers is dat vermogen niet wordt meegeteld bij inkomen.

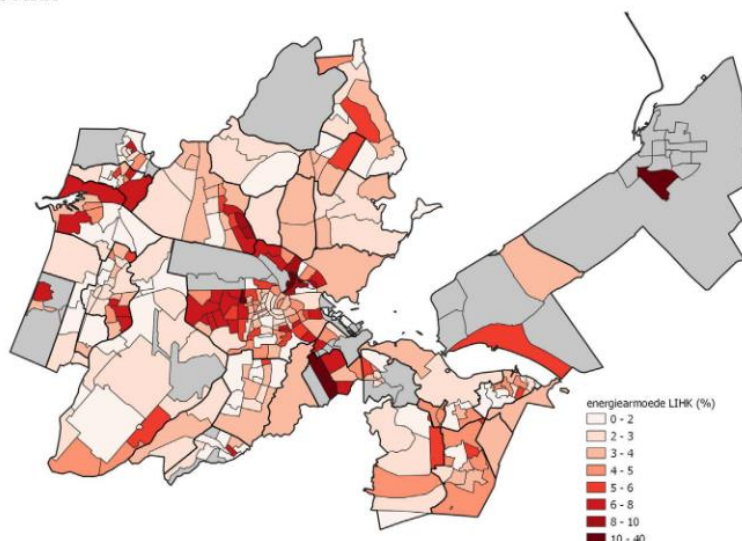
Inzoomen op wijkniveau geeft een specifiek beeld waarbij duidelijk wordt dat energiearmoede een sterk gelokaliseerd probleem is.

³ Hoewel het in deze alinea gaat om landelijke cijfers, is er geen aanleiding om te veronderstellen dat het patroon voor de MRA hiervan afwijkt.

Concentratie van energiearmoede in de MRA

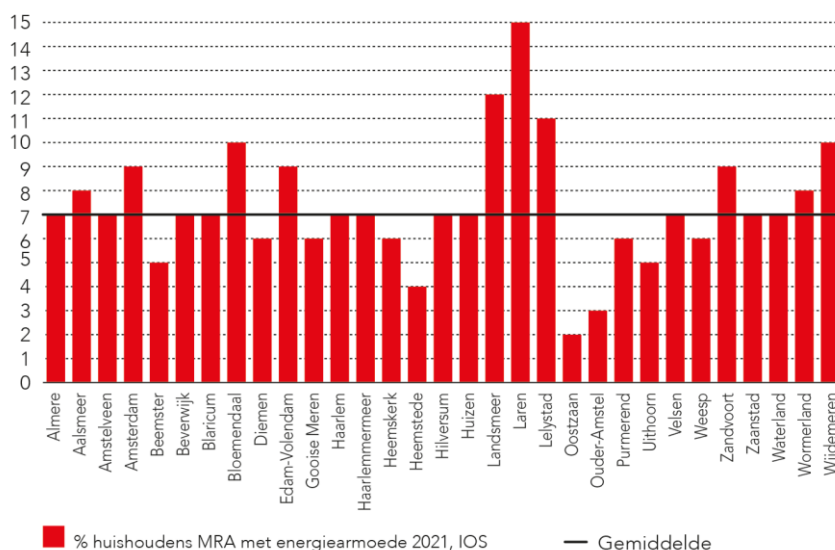
In sommige gemeenten en wijken is sprake van **sterke** concentratie van energiearmoede

Figuur 2 - concentratie energiearmoede in de MRA

Vanuit OIS is er ook data beschikbaar over energiearmoede. In deze dataset uit 2021 is gekeken naar de energielasten als percentage van het netto inkomen (zie figuur 3). Wanneer de zogenoemde energiequote hoger is dan 10% van het inkomen, is er sprake van energiearmoede⁴. Volgens deze dataset en op basis van deze definitie heeft 8% van de huishoudens in de MRA last van energiearmoede. De gemeentes Laren (15%), Landsmeer (12%) en Lelystad (11%) hebben het grootste aandeel inwoners met energiearmoede. De gemeentes Heemstede (4%), Ouder-Amstel (3%) en Oostzaan (2%) hebben het laagste aandeel inwoners met energiearmoede. De relatief vermogende gemeentes Heemstede en Landsmeer laten meteen de nadelen van het gebruik van de energiequote zien: hier vallen ook huishoudens onder, die een hoog inkomen hebben maar tevens relatief veel energie verbruiken. Dit kan een dergelijk huishouden waarschijnlijk prima veroorloven, en daarom is het de vraag of deze groep huishoudens daarmee onder 'energiearmoede' valt. Met de TNO indicatoren komt Heemstede op 8,6% huishoudens met energiearmoede en Landsmeer op 8,2%. Het laat zien dat een eenduidig, landelijk gebruik van energiearmoede indicatoren van belang is.

⁴ Dit is een indicator die niet wordt gebruikt voor TNO onderzoek. Eind 2022 zal het CBS met de definitieve Nederlandse energiearmoede indicatoren komen, die ieder jaar door het CBS gepubliceerd zullen worden.

Figuur 3 - percentage huishoudens met energiearmoede in de MRA in 2021, OIS.

TNO presenteert behalve data op gemeenteniveau ook data op wijkniveau⁵. Daaruit blijkt dat de problematiek van energiearmoede vaak geconcentreerd is op wijk- of zelfs op straatniveau. Zo lag het aandeel van huishoudens met energiearmoede bijv. in sommige wijken van Lelystad (Zuiderzeewijk, Schepenvijk Oost en West) en Amsterdam (Zuid Oost) al voor de explosieve stijging van de energieprijzen boven de 15%.

Beide datasets (uit twee verschillende jaren, met verschillende indicatoren) bevestigen dus dat energiearmoede een groter wordend probleem is in de MRA.

Energiearmoede in de MRA t.o.v. geformuleerde doelstellingen

In het Klimaatakkoord komt de term energiearmoede niet voor. Hierin staat wel: '[h]et kabinet neemt daarom maatregelen in de autobelastingen en ten aanzien van de *energierekening* die de inkomenseffecten voor huishoudens beperken en lagere inkomens het sterkst ontzien' (p. 216). Ook staat er in het Klimaatakkoord dat '[de] transformatie [alleen] slaagt als iedereen mee kan doen. Daarvoor moet ze ook voor iedereen betaalbaar zijn' (p. 15).

De afgelopen tijd heeft het kabinet een aantal maatregelen getroffen om de stijging van de energiekosten voor burgers te compenseren⁶. Dit krijgt deels vorm via generieke maatregelen (waarvan iedereen profiteert) en deels via specifieke maatregelen (gericht op mensen met de laagste inkomens). Zo trok het kabinet tweemaal 150 miljoen euro uit voor gemeenten om de huishoudens die het hardst getroffen worden op korte termijn te ondersteunen met energiebesparende maatregelen. De middelen worden uitgekeerd door middel van een specifieke uitkering (SPUK) aan alle gemeenten in Nederland om huishoudens die kampen met energiearmoede te ondersteunen met energiebesparende maatregelen. Of deze maatregelen genoeg zijn om uitbreiding van de groep met energiearmoede mag worden betwijfeld. Zolang deze groep blijft groeien ontstaat er een wezenlijk risico voor het draagvlak

⁵ Zie: <https://www.tno.nl/nl/aandachtsgebieden/energietransitie/roadmaps/systeemtransitie/de-sociale-aspecten-van-de-energietransitie/energiearmoede/>

⁶ [Rijksoverheid, Kamerbrief extra geld voor bestrijding energiearmoede via gemeenten, 2022.](#)

van de energietransitie⁷. Een andere maatregel is de eenmalige financiële compensatie van het ministerie van sociale zaken van € 1.300,- aan de minst draagkrachtigen.

Wat gebeurt er in de regio?

De aanpak van energiearmoede is de verantwoordelijkheid van gemeenten, waarbij samenwerking is vereist tussen het sociale en het fysieke domein. Om gemeenten te helpen bij het formuleren van een effectieve aanpak van energiearmoede zijn er ook op bovengemeentelijk niveau acties opgepakt. Zo bracht een MRA-verkenning in 2021 in beeld wat gemeenten zelf en in regionaal verband kunnen doen rondom energiearmoede. De MRA trekt hierbij samen op met [TNO](#) en het [Servicepunt Duurzame Energie](#) van de [provincie Noord-Holland](#). Daarnaast is er vanuit het Servicepunt Duurzame Energie, TNO en de MRA een menukaart samengesteld met mogelijke acties die op gemeentelijk en bovengemeentelijk niveau mogelijk zijn, zijn er meerdere webinars georganiseerd over deze thematiek, is er een leerkring opgezet waarin gemeenten ervaringen uitwisselen bij het formuleren van een aanpak en is er een overdrachtsdossier opgezet voor nieuwe bestuurders in de MRA. Via het traject 15%GasTerug wordt inmiddels op regionale schaal ook gewerkt aan energiebesparing voor kwetsbare groepen.

Dwarsverbanden

De problematiek van energiearmoede neemt steeds verder toe. De stijgende energieprijzen en de hoge inflatie maken het voor een groep kwetsbaren steeds moeilijker om maandelijks rond te komen en hun energierekening te betalen, een effect dat wordt verergerd door het schoksgewijze karakter van die stijging en het werken met maandbedragen, waardoor mensen vaak ineens worden geconfronteerd met enorme naheffingen. Energiearmoede gaat vaak gepaard met structurele armoede en is daarmee sterk verbonden met de algehele armoedeproblematiek. Energiearmoede is daarbij niet alleen een symptoom van bredere armoedeproblematiek maar kan de bestaande inkomensongelijkheid verder vergroten. Mensen in een huurwoning hebben immers beperkte mogelijkheden om de woning structureel te verduurzamen. Woningeigenaren hebben die mogelijkheid wel en kunnen gebruik maken van subsidies. Deze subsidies zijn echter vaak nog niet toereikend of beschikbaar voor lage inkomens. Vooral de laagste inkomens die vaak in corporatiewoningen worden zwaar getroffen en kunnen tegelijkertijd vaak weinig aan hun situatie doen.

Energiearmoede manifesteert zich niet alleen als financieel probleem, maar manifesteert zich in veel gevallen ook in chronische stress, in een gevoel van uitzichtloosheid en onmacht, in minder sociale contacten en zelfs tot gezondheidsproblemen. Zo constateert het expertisecentrum Pharos een stijging van het aantal huisartsbezoeken gerelateerd aan financiële problemen. Veel huishoudens met (energie)armoede hebben ook weinig vertrouwen in overheden en zijn mede daardoor vaak lastig bereikbaar⁸.

Het aanpakken van energiearmoede vraagt om een gezamenlijke aanpak waarbij binnen gemeenten de verbinding wordt gelegd met het sociale domein en waarbij ook de samenwerking met corporaties en maatschappelijke en wijk-organisaties wordt gezocht. Op de korte termijn kan energiearmoede worden aangepakt door huishoudens via adviezen en hulp bij kleine besparingsmaatregelen te helpen om hun energieverbruik te reduceren. De inzet van energiecoaches en Fixbrigades is daar bijvoorbeeld op gericht. Via het 15%GasTerug traject wordt geprobeerd deze inzet in onze regio fors op te schalen. Naast deze inzet op deze kleine maatregelen is ook inzet nodig om woningen toekomstbestendig te maken. In het hoofdstuk over de verduurzaming van de woningvoorraad wordt data gepresenteerd over de verwarmingsbronnen van huizen in de MRA. Het overgrote merendeel van de huizen wordt nu

⁷[TNO, Energiearmoede en energietransitie, 2020.](#)

⁸[Over Morgen, Zo pak je energiearmoede aan als gemeente, 2022.](#)

nog verwarmd met gas. Dit zorgt niet alleen voor meer Co₂-uitstoot, maar sinds de oorlog in Oekraïne, ook tot fors stijgende gasrekeningen. Zorgen dat alle huishoudens mee kunnen doen in de gastransitie, of in ieder geval hun huis beter kunnen isoleren, is dan ook cruciaal om de CO₂ doelstellingen te halen, om een verdere toename van de energiearmoede te voorkomen en om het draagvlak voor de energietransitie beter te borgen.

De oorlog in Oekraïne zorgt voor een versterking van de problemen die hierboven beschreven worden maar kan ook een kans zijn om de gaskraan versneld terug te draaien en de inzet op energiebesparing fors te verhogen. Het traject GasTerug van o.a. het MRA Bureau, Amsterdam Economic Board en Gemeente Amsterdam, heeft als doel om voor eind 2022 het energieverbruik in de MRA structureel met 15% te reduceren. In het traject wordt gewerkt aan een pakket van maatregelen om als regio dat doel te bereiken, waarbij maximaal wordt aangesloten op activiteiten van het rijk. Dit pakket is mede ingegeven door de wens een verdere toename van de energiearmoede voor zover mogelijk te voorkomen. In het pakket zal daarom een stevig accent liggen op maatregelen die erop zijn gericht om huishoudens met relatief hoge energielasten te helpen om deze te beperken (c.q. de groei daarvan te beperken), bijv. door de extra inzet van energiecoaches en een regionale uitrol van Fixbrigades.

Conclusies

- Energiearmoede is een complex en multidimensionaal probleem dat nadrukkelijk is verbonden aan de bredere armoedeproblematiek. De explosieve ontwikkeling van de energieprijzen m.n. sinds het uitbreken van de Oekraïne oorlog vergroot op alle niveaus de aandacht voor het verschijnsel armoede en stimuleert een zoektocht naar mogelijkheden om dit aan te pakken.
- In de MRA lijkt de energiearmoede iets lager te zijn dan het Nederlandse gemiddelde, maar in sommige gemeenten en wijken is sprake van een sterke concentratie van energiearmoede.
- Hoewel actuele cijfers (nog) niet beschikbaar zijn, is het duidelijk dat het verschijnsel energiearmoede toeneemt en een steeds grotere groep bereikt, waaronder groepen die tot voor kort weinig of geen financiële problemen hadden.
- Energiearmoede kan ertoe leiden dat mensen de moed opgeven, afhaken en in een isolement terechtkomen. Energiearmoede kan ook de bereidheid van bewoners om mee te werken aan de energietransitie doen afnemen en daarmee een belemmering kan vormen voor de energietransitie.
- Gemeenten zijn in de lead, maar samenwerking op bovengemeentelijk niveau – ook richting het rijk – kan helpen om de inzet meer effectief te maken. In regionaal verband is het leggen van verbindingen tussen het sociale en fysieke domein en met corporaties en maatschappelijke en wijkorganisaties wenselijk om tot gezamenlijke afspraken te komen over aanpak en financiering.
- Woningcorporaties zijn belangrijke actoren. Nagegaan moet worden welke kansen het wegvallen van de verhuurdersheffing biedt t.a.v. het versneld verduurzamen van sociale huurwoningen.

Energiearmoede is sterk verbonden aan brede armoedeproblematiek. Het werken aan het vraagstuk vraagt een integrale aanpak, waarbij verschillende domeinen nauw met elkaar gaan samenwerken. Zij zijn dit doorgaans niet gewend, het gaan samenwerken verdient daarmee aandacht. Daarnaast is het zaak de financiering van de bestrijding van energiearmoede te bekijken en anders in te richten (zodat vanuit alle domeinen waarop de bestrijding positieve effecten heeft - naar rato – wordt meebetaald). Dit is én rechtvaardig, én borgt dat er gewerkt wordt aan een langere termijn aanpak met structurele effecten.